

INGLIZ TILIDAGI IDIOMALARNI TARJIMA QILISH MUAMMOLARI

Samigova Mahliyobonu Obid qizi

**Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalar universiteti "Xorijiy til va adabiyot"
yo'nalishining 3-bosqich talabasi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19976192>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilidagi idiomalarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar tahlil qilinadi. Idiomalar tilning milliy-madaniy xususiyatlarini aks ettiruvchi frazeologik birliklar bo'lib, ularni so'zma-so'z tarjima qilish ko'pincha ma'noning buzilishiga olib keladi. Maqolada semantik, madaniy va kontekstual muammolar ilmiy manbalar asosida yoritiladi hamda tarjima qilishning samarali usullari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: idiomalar, tarjima, frazeologiya, madaniyat, ekvivalentlik, semantika, kontekst.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ ИДИОМ

Самигова Махлиёбону Обид кизи

**студентка 3-го курса Ташкентского университета экономики и технологий по
направлению "Иностранный язык и литература"**

Аннотация: В данной статье анализируются основные проблемы перевода английских идиом на узбекский язык. Идиомы являются фразеологическими единицами, отражающими национально-культурные особенности языка, и их дословный перевод часто приводит к искажению смысла. В работе рассматриваются семантические, культурные и контекстуальные трудности на основе научных источников, а также предлагаются эффективные способы перевода.

Ключевые слова: идиомы, перевод, фразеология, культура, эквивалентность, семантика, контекст.

PROBLEMS OF TRANSLATING ENGLISH IDIOMS

Samigova Makhliyobonu Obid qizi

**3rd year student of the Tashkent University of Economics and Technology in the field of
" Foreign Language and Literature"**

Annotation: This article analyzes the main problems of translating English idioms into Uzbek. Idioms are phraseological units that reflect the national and cultural characteristics of a language, and their literal translation often leads to a distortion of meaning. The paper examines semantic, cultural, and contextual difficulties based on scholarly sources and discusses effective translation strategies.

Key words: idioms, translation, phraseology, culture, equivalence, semantics, context.

Ingliz tilidagi idiomalarni tarjima qilish muammosi tarjimashunoslik va tilshunoslikda muhim o'rganish obyektlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy lingvistik tadqiqotlarda idiomalar faqat grammatik birlik sifatida emas, balki madaniy va semantik jihatdan murakkab tizim sifatida qaraladi. Mashhur tilshunos E. Nida ta'kidlashicha, har bir til o'zining madaniy tajribasini aks ettiradi va idiomalar bu jarayonning eng yorqin ifodasidir. Shu sababli

idiomalarni tarjima qilish faqat lingvistik bilim emas, balki madaniyatlararo tushunishni ham talab qiladi.

Idioma atamasi frazeologik birliklar tizimiga mansub bo‘lib, u alohida so‘zlarning lug‘aviy ma‘nosidan farqli ravishda umumiy ko‘chma ma‘no ifodalaydi. Masalan, ingliz tilidagi “break the ice” iborasi so‘zma-so‘z “muzni sindirmoq” degan ma‘noni bildiradi, ammo uning real kommunikativ ma‘nosi “suhbatni boshlash yoki muhitni yumshatish”dir. P. Newmark bu kabi birliklarni “semantic non-compositional expressions” deb ataydi, ya‘ni ularning ma‘nosi tarkibiy qismlardan hosil bo‘lmaydi.

Tarjimashunoslikda idiomalar muammosi uzoq yillardan beri o‘rganilib kelinadi. M. Baker idiomalarni tarjima qilishni “eng nozik leksik muammolardan biri” deb ta‘riflaydi. Uning fikricha, idiomalar tarjima qilinayotganda eng katta xato ularni alohida so‘zlarga ajratib tarjima qilishdir, chunki bu usul ma‘noning to‘liq yo‘qolishiga olib keladi. Baker shuningdek, idiomalarni tarjima qilishda ularning funksional ma‘nosini saqlash muhimligini ta‘kidlaydi.

Shuningdek, V. Komissarov idiomalarni “milliy-madaniy kod tashuvchi birliklar” deb hisoblaydi. Uning fikriga ko‘ra, har bir idioma ma‘lum xalqning tarixiy tajribasi va mentalitetini ifodalaydi. Shu sababli ularni boshqa tilga o‘girishda faqat lingvistik emas, balki madaniy moslik ham muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Ingliz tilida idiomalar juda keng qo‘llaniladi va ular kundalik nutqning ajralmas qismidir. Masalan, “piece of cake” (juda oson ish), “hit the sack” (uxlashga ketmoq), “cost an arm and a leg” (juda qimmat bo‘lmoq) kabi iboralar oddiy so‘zlar yig‘indisidan farqli ma‘noga ega. Ushbu iboralarni to‘g‘ri tushunish va tarjima qilish uchun ularning kontekstini chuqur tahlil qilish zarur. Idiomalarni tushunishda kontekst hal qiluvchi rol o‘ynaydi, chunki bir xil ibora turli vaziyatlarda turli semantik yukga ega bo‘lishi mumkin. Shu sababli tarjimon idiomani alohida emas, balki butun matn doirasida tahlil qilishi lozim.

Umuman olganda, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, idiomalar tarjimasi murakkab lingvistik jarayon bo‘lib, u semantik, pragmatik va madaniy omillarni o‘z ichiga oladi. Shu sababli ushbu mavzu tarjimashunoslikda dolzarb bo‘lib qolmoqda va chuqur ilmiy yondashuvni talab qiladi.

Ingliz tilidagi idiomalarni tarjima qilish muammosi tarjimashunoslikda eng ko‘p o‘rganilgan mavzulardan biri hisoblanadi. Mashhur tarjimashunos M. Baker o‘zining “In Other Words: A Coursebook on Translation” (2018) asarida idiomalarni tarjima qilishni “eng murakkab leksik-semantik muammolardan biri” deb ta‘riflaydi. Uning fikricha, idiomalarning asosiy qiyinligi shundaki, ularning ma‘nosi komponent so‘zlarning yig‘indisidan emas, balki butun iboraning madaniy va kontekstual birligidan kelib chiqadi.

So‘zma-so‘z tarjima muammosi

Ko‘plab tadqiqotchilar, jumladan E. Nida so‘zma-so‘z tarjima idiomalar uchun eng noto‘g‘ri yondashuv ekanligini ta‘kidlaydi. Nidaning fikricha, til faqat grammatik tizim emas, balki madaniyat ifodasi hamdir. Shu sababli idiomani so‘zma-so‘z tarjima qilish ko‘pincha “semantik buzilish”ga olib keladi. Masalan, ingliz tilidagi “spill the beans” iborasi lug‘aviy jihatdan “loviya to‘kmoq” degan ma‘noni beradi. Ammo uning asl ma‘nosi “sirni oshkor qilish”dir. Agar tarjimon bu iborani literal tarjima qilsa, matn mazmuni butunlay tushunarsiz bo‘lib qoladi. Shu holatni P. Newmark ham “A Textbook of Translation” (1988) asarida “idiomatik tarjimaning asosiy xatosi literalizm” deb ataydi.

Madaniy komponent muammosi

Idiomalar ko‘pincha milliy madaniyat bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi. V. Komissarov tarjimashunoslik bo‘yicha ishlarida idiomalarni “madaniy yuklangan birliklar” deb ataydi. Uning fikricha, har bir idioma ma‘lum xalqning tarixiy tajribasi, urf-odati va dunyoqarashini aks ettiradi. Masalan, “as American as apple pie” iborasi Amerika madaniyatida juda mashhur bo‘lgan olma pirogi orqali milliy o‘zlikni ifodalaydi. Bunday iborani o‘zbek tiliga aynan tarjima qilishning imkoni yo‘q, chunki bu obraz o‘zbek madaniyatida bir xil semantik yukga ega emas. Shu sababli tarjimonlar ko‘pincha mazmuniy tarjima usulidan foydalanadilar.

Ekvivalentlik muammosi

Tarjima nazariyasida ekvivalentlik masalasi eng muhim tushunchalardan biri hisoblanadi. J. Catford ekvivalentlikni “bir til birlikining boshqa tilda funksional mosligi” deb izohlaydi. Biroq idiomalar doim ham to‘liq ekvivalentga ega emas. Masalan, “kill two birds with one stone” iborasiga o‘zbek tilida “bir o‘q bilan ikki quyovni urmoq” degan mukammal ekvivalent mavjud. Ammo “break the ice” yoki “hit the nail on the head” kabi iboralar uchun har doim ham to‘liq mos frazeologik ekvivalent topilmaydi. Shu sababli tarjimonlar tavsifiy yoki interpretatsion usulga murojaat qilishga majbur bo‘ladilar.

Kontekstning ahamiyati

Ko‘plab tilshunoslar, jumladan D. Crystal idiomalarni tushunishda kontekst eng muhim omil ekanligini ta‘kidlaydi. Bir xil idioma turli vaziyatlarda turli ma‘nolarga ega bo‘lishi mumkin. Masalan, “under the weather” iborasi umumiy kontekstda “kasal bo‘lish” degan ma‘noni bildiradi. Ammo ayrim hollarda u “kayfiyati yo‘q” degan ma‘noda ham ishlatilishi mumkin. Agar kontekst noto‘g‘ri tahlil qilinsa, tarjima ham noto‘g‘ri chiqadi.

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, idiomalarni tarjima qilishda uch asosiy muammo mavjud: so‘zma-so‘z tarjimaning noto‘g‘riligi, madaniy farqlar va ekvivalentlikning yetishmasligi. Bu muammolarni hal qilish uchun tarjimon nafaqat lingvistik bilimga, balki madaniyatlararo kompetensiyaga ham ega bo‘lishi lozim. Baker va Nida kabi olimlarning ishlari shuni tasdiqlaydiki, idiomalarni tarjima qilishda eng muhim tamoyil bu “ma‘no ustuvorligi”dir.

Tarjimashunoslikda idiomalarni tarjima qilish masalasi alohida yondashuvni talab qiladi, chunki har bir idioma o‘zining semantik yaxlitligi va madaniy yukiga ega bo‘ladi. Tarjimashunoslar idiomalarni tarjima qilishda eng muhim masala “ma‘noning saqlanishi” ekanligini ta‘kidlaydi. Ularning fikricha, tarjimon idiomani so‘zma-so‘z emas, balki uning funksional va kommunikativ ma‘nosini saqlagan holda tarjima qilishi kerak.

Tarjimashunoslikda yana bir muhim jihat bu tarjimonning kreativligidir. Newmark tarjimonni faqat lingvist emas, balki “madaniyat vositachisi” deb ataydi. Chunki tarjimon nafaqat so‘zlarni, balki ma‘no, hissiyot va madaniyatni ham yetkazadi. Umuman olganda, idiomalarni tarjima qilishda yagona universal usul mavjud emas. Har bir vaziyatda tarjimon matnning maqsadi, uslubi va auditoriyasiga qarab eng mos strategiyani tanlaydi. Bu esa tarjima jarayonini murakkab, ammo juda ijodiy faoliyatga aylantiradi.

Ingliz tilidagi idiomalarni tarjima qilish muammolarini tahlil qilish natijasida shuni ko‘rish mumkinki, bu jarayon oddiy lingvistik almashtirish emas, balki murakkab semantik va madaniy interpretatsiya jarayonidir. Tarjimashunoslikka oid ilmiy manbalarda, xususan M. Baker (In Other Words, 2018), E. Nida (Language and Culture in Translation, 2001) hamda P. Newmark (A Textbook of Translation, 1988) asarlarida idiomalar tarjimasi alohida murakkab

yo‘nalish sifatida ko‘rib chiqiladi. Bu olimlarning fikriga ko‘ra, idiomalarni tarjima qilishda eng muhim omil bu ma‘noni saqlab qolishdir, shaklni emas.

Tadqiqot jarayonida shuni aniqlash mumkinki, idiomalarni tarjima qilishdagi asosiy muammolar quyidagilardan iborat: birinchidan, so‘zma-so‘z tarjima qilish natijasida ma‘noning buzilishi; ikkinchidan, madaniy farqlar tufayli to‘liq ekvivalent topishning qiyinligi; uchinchidan, kontekstni noto‘g‘ri talqin qilish; to‘rtinchidan esa idiomalarning ko‘p ma‘noliligi. V. Komissarov bu holatni “madaniy-semantik nomuvofiqlik” deb ataydi, ya‘ni bir tilning frazeologik tizimi boshqa tilga to‘liq mos kelmasligi mumkin.

Amaliy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, idiomalarni muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun tarjimon bir nechta strategiyalarni qo‘llashi lozim. Birinchidan, agar tilda tayyor ekvivalent mavjud bo‘lsa, uni ishlatish eng to‘g‘ri yo‘l hisoblanadi. Ikkinchidan, agar ekvivalent bo‘lmasa, mazmuniy tarjima usulidan foydalanish kerak. Uchinchidan, ayrim hollarda tavsifiy tarjima ma‘qul bo‘ladi, chunki u o‘quvchiga tushunarlilikni ta‘minlaydi. P. Newmark bu yondashuvlarni “kommunikativ tarjima strategiyalari” deb nomlaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalariga ko‘ra, tarjimon faqat til bilimiga ega bo‘lishi yetarli emas. U madaniyatlararo kompetensiyaga ham ega bo‘lishi lozim. Tilni tushunish madaniyatni tushunmasdan to‘liq bo‘la olmaydi. Shu sababli idiomalarni tarjima qilishda madaniy kontekstni hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilidagi idiomalarni tarjima qilish murakkab, ammo juda qiziqarli jarayondir. Bu jarayon tarjimondan yuqori darajadagi lingvistik bilim, madaniy tushuncha va tahliliy fikrlashni talab qiladi. To‘g‘ri yondashuv tanlanganda esa idiomalar matnning tabiiyligi va ifodaviyligini saqlab qolgan holda muvaffaqiyatli tarjima qilinishi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
2. Nida, E. (2001). *Language and Culture in Translation*. Shanghai Foreign Language Education Press.
3. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
4. Komissarov, V. N. (2004). *Современное переводоведение*. Москва.
5. Crystal, D. (2010). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press.
6. Rahmatullayev, Sh. (1992). *O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati*. Toshkent.